Zbirka odločb sodne prakse

SODBA SODIŠČA (veliki senat)

z dne 3. septembra 2014*

„Predhodno odločanje — Direktiva 2001/29/ES — Avtorska pravica in sorodne pravice — Pravica reproduciranja — Izjeme in omejitve — Pojem ‚parodija‘ — Samostojen pojem prava Unije“

V zadevi C-201/13,

katere predmet je predlog za sprejetje predhodne odločbe na podlagi člena 267 PDEU, ki ga je vložilo hof van beroep te Brussel (Belgija) z odločbo z dne 8. aprila 2013, ki je prispela na Sodišče 17. aprila 2013, v postopku

Johan Deckmyn,

Vrijheidsfonds VZW

proti

Heleni Vandersteen,

Christiane Vandersteen,

Liliani Vandersteen,

Isabelle Vandersteen,

Riti Dupont,

Amoras II CVOH,

WPG Uitgevers België,

SODIŠČE (veliki senat),

v sestavi V. Skouris, predsednik, K. Lenaerts, podpredsednik, R. Silva de Lapuerta, predsednica senata, M. Ilešič, L. Bay Larsen, A. Borg Barthet in M. Safjan, predsedniki senatov, A. Rosas, G. Arestis, D. Šváby, sodniki, A. Prechal (poročevalka), sodnica, C. Vajda in S. Rodin, sodnika,

generalni pravobranilec: P. Cruz Villalón,

sodna tajnica: M. Ferreira, glavna administratorka,

na podlagi pisnega postopka in obravnave z dne 7. januarja 2014,

* Jezik postopka: nizozemščina.

ob upoštevanju stališč, ki so jih predložili:

— za J. Deckmyna B. Siffert, odvetnik,

— za belgijsko vlado J.-C. Halleux in C. Pochet, agenta,

— za Evropsko komisijo J. Samnadda, F. Wilman in T. van Rijn, agenti,

po predstavitvi sklepnih predlogov generalnega pravobranilca na obravnavi 22. maja 2014

izreka naslednjo

Sodbo

1 Predlog za sprejetje predhodne odločbe se nanaša na razlago člena 5(3)(k) Direktive 2001/29/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. maja 2001 o usklajevanju določenih vidikov avtorske in sorodnih pravic v informacijski družbi (UL, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 17, zvezek 1, str. 230).

2 Ta predlog je bil vložen v okviru spora med J. Deckmynom in nepridobitnim združenjem Vrijheidsfonds VZW (v nadaljevanju: Vrijheidsfonds) na eni strani ter dediči W. Vandersteena, avtorja stripov *Suske en Wiske* (v francoščini *Bob et Bobette*), in imetniki pravic v zvezi s temi deli (v nadaljevanju: Vandersteen in drugi) na drugi glede tega, da je J. Deckmyn razdeljeval koledar, v katerem je bila reproducirana risba (v nadaljevanju: zadevna risba v postopku v glavni stvari), podobna risbi s platnice enega od zvezkov serije *Suske en Wiske*.

Pravni okvir

Pravo Unije

3 V uvodni izjavi 3 Direktive 2001/29 je navedeno:

„Predlagano usklajevanje bo pomagalo uresničevati štiri svoboščine notranjega trga in je povezano s spoštovanjem temeljnih pravnih načel, zlasti lastnine, vključno z intelektualno lastnino, ter s svobodo izražanja in javnim interesom.“

4 V uvodni izjavi 31 te direktive je navedeno:

„Zagotoviti je treba pravično ravnotežje pravic in interesov med različnimi kategorijami imetnikov pravic, pa tudi med različnimi kategorijami imetnikov pravic in uporabnikov varovanih predmetov. […]“

5 Člen 5 navedene direktive, naslovljen „Izjeme in omejitve“, v odstavku 3 določa:

„Države članice lahko predvidijo izjeme in omejitve pravic iz členov 2 in 3[, naslovljenih ‚Pravica reproduciranja‘ in ‚Pravica priobčitve del javnosti in pravica do dajanja na voljo javnosti predmetov sorodnih pravic‘,] v naslednjih primerih:

[…]

(k) uporaba v namene karikature, parodije ali pastiša;

[…]“

Belgijsko pravo

6 Člen 22(1) zakona z dne 30. junija 1994 o avtorski in sorodnih pravicah (*Belgisch Staatsblad* z dne 27. julija 1994, str. 19297) določa:

„Kadar je delo objavljeno na dovoljen način, se avtor ne more zoperstaviti:

[…]

6. karikaturi, parodiji ali posnemanju, če so upoštevani dobri običaji;

[…]“

Spor o glavni stvari in vprašanja za predhodno odločanje

7 J. Deckmyn je član politične stranke Vlaams Belang, združenje Vrijheidsfonds pa ima v skladu s svojim statutom nepridobitni namen finančnega in materialnega podpiranja te stranke.

8 Na novoletnem sprejemu, ki ga je 9. januarja 2011 organiziralo mesto Gent (Belgija), je J. Deckmyn razdeljeval koledarje za leto 2011, na katerih je naveden kot odgovorni urednik. Na naslovnici teh koledarjev je bila zadevna risba v postopku v glavni stvari.

9 Risba je bila podobna tisti s platnice zvezka stripov *Suske en Wiske*, naslovljenega „De Wilde Weldoener“ (Divji dobrotnik), ki ga je leta 1961 ustvaril W. Vandersteen in katerega francoska različica je naslovljena „La tombe hindoue“ (Hindujski grob). Na tej risbi je bil upodobljen eden od osrednjih likov tega zvezka, oblečen v belo tuniko, ki meče kovance osebam, ki jih poskušajo ujeti. Na zadevni risbi v postopku v glavni stvari je bil ta lik nadomeščen z županom mesta Gent, osebe, ki lovijo kovance, pa so bile nadomeščene z burko pokritimi in temnopoltimi osebami.

10 Ker so Vandersteen in drugi menili, da so z zadevno risbo v postopku v glavni stvari in njeno priobčitvijo javnosti kršene njihove avtorske pravice, so proti J. Deckmynu in združenju Vrijheidsfonds vložili tožbo pri rechtbank van eerste aanleg te Brussel (prvostopenjsko sodišče v Bruslju), ki je tema naložilo, naj risbo prenehata uporabljati, sicer bosta morala plačati periodično denarno kazen.

11 J. Deckmyn in združenje Vrijheidsfonds sta pred predložitvenim sodiščem, ki odloča o pritožbi zoper prvostopenjsko odločbo, zlasti trdila, da pomeni zadevna risba v postopku v glavni stvari politično karikaturo, ki spada pod parodijo, dovoljeno na podlagi člena 22(1), točka 6, zakona z dne 30. junija 1994 o avtorskih in sorodnih pravicah.

12 Vandersteen in drugi nasprotujejo tej razlagi, ker menijo, da mora parodija izpolnjevati nekatere pogoje, ki naj v obravnavanem primeru ne bi bili izpolnjeni, in sicer naj bi imela namen kritike, morala bi biti izvirna in humoristična, namenjena bi morala biti smešenju izvirnega dela in ne bi smela prevzemati več oblikovnih prvin izvirnega dela, kot je nujno za izražanje parodije. V teh okoliščinah zadevni risbi v postopku v glavni stvari očitajo tudi, da nosi diskriminatorno sporočilo, saj so bili liki, ki v izvirnem delu lovijo vržene kovance, na njej nadomeščeni z burko pokritimi in temnopoltimi osebami.

13 V teh okoliščinah je hof van beroep te Brussel prekinilo odločanje in Sodišču v predhodno odločanje predložilo ta vprašanja:

„1. Ali je pojem ‚parodija' samostojen pojem prava Unije?

2. Če je odgovor na prvo vprašanje pritrdilen, ali mora parodija izpolnjevati te pogoje ali imeti te značilnosti:

— kazati lastno izvirno naravo (izvirnost),

— to izvirnost kazati tako, da parodije razumno ni mogoče pripisati avtorju izvirnega dela,

— ustvarjati humor ali posmeh, ne glede na to, ali se pri tem morebiti izražena kritika nanaša na izvirno delo ali drugo zadevo ali osebo;

— navajati izvor parodiranega dela?

3. Ali mora delo izpolnjevati še druge pogoje ali imeti druge značilnosti, da bi ga bilo mogoče označiti za parodijo?"

Vprašanja za predhodno odločanje

Prvo vprašanje

14 Opozoriti je treba, da je iz ustaljene sodne prakse Sodišča razvidno, da iz zahtev za enotno uporabo prava Unije in iz načela enakosti izhaja, da je treba izraze iz določbe prava Unije, ki se pri opredelitvi svojega pomena in obsega ne sklicuje izrecno na pravo držav članic, običajno razlagati samostojno in enotno v celotni Uniji, pri čemer je treba upoštevati sobesedilo določbe in cilj, ki mu sledi zadevna ureditev (sodba Padawan, C-467/08, EU:C:2010:620, točka 32 in navedena sodna praksa).

15 Iz te sodne prakse je razvidno, da je treba pojem „parodija" iz določbe, ki je del direktive, ki glede ničesar ne napotuje na nacionalno pravo, šteti za samostojen pojem prava Unije in ga na njenem ozemlju enotno razlagati (glej v tem smislu sodbo Padawan, EU:C:2010:620, točka 33).

16 Te razlage ne omaja to, da je izjema iz člena 5(3)(k) Direktive 2001/29 fakultativna. Razlaga, v skladu s katero bi lahko države članice, ki so uvedle to izjemo, neusklajeno določale merila, ki bi se lahko razlikovala od ene države članice do druge, bi bila namreč v nasprotju s ciljem navedene direktive (glej v tem smislu sodbi Padawan, EU:C:2010:620, točka 36, in ACI Adam in drugi, C-435/12, EU:C:2014:254, točka 49).

17 Na prvo vprašanje je treba zato odgovoriti, da je treba člen 5(3)(k) Direktive 2001/29 razlagati tako, da je pojem „parodija" iz te določbe samostojen pojem prava Unije.

Drugo in tretje vprašanje

18 Predložitveno sodišče z drugim in tretjim vprašanjem, ki ju je treba obravnavati skupaj, Sodišče sprašuje, kako je treba razlagati izjemo v zvezi s parodijo, določeno v členu 5(3)(k) Direktive 2001/29. Natančneje, sprašuje, ali je pojem parodije odvisen od izpolnjenosti nekaterih pogojev, ki jih je naštelo v drugem vprašanju.

19 Opozoriti je treba, da ker Direktiva 2001/29 ne vsebuje nikakršne opredelitve pojma parodije, je treba v skladu z ustaljeno sodno prakso Sodišča pomen in obseg tega izraza določiti v skladu z njegovim običajnim pomenom v vsakdanjem jeziku, pri čemer je treba upoštevati kontekst, v katerem se uporablja, in cilje, ki jim sledi ureditev, katere del je (glej v tem smislu sodbo Diakité, C-285/12, EU:C:2014:39, točka 27 in navedena sodna praksa).

20 Kot je poudaril generalni pravobranilec v točki 48 sklepnih predlogov, glede običajnega pomena pojma „parodija“ v vsakdanjem jeziku ni sporno, da sta bistveni značilnosti parodije, prvič, da spominja na obstoječe delo, hkrati pa se od njega zaznavno razlikuje, in drugič, da ustvarja humor ali posmeh.

21 Niti iz običajnega pomena izraza „parodija“ v vsakdanjem jeziku niti, kot pravilno poudarjata belgijska vlada in Evropska komisija, iz besedila člena 5(3)(k) Direktive 2001/29 ni razvidno, da bi bil ta pojem odvisen od pogojev, ki jih je predložitveno sodišče navedlo v drugem vprašanju, in sicer da bi morala parodija kazati lastno izvirnost poleg tiste v zvezi z odražanjem zaznavnih razlik v primerjavi s parodiranim izvirnim delom, da bi jo moralo biti razumno mogoče pripisati osebi, ki ni avtor samega izvirnega dela, da bi se morala nanašati na samo izvirno delo ali da bi moral biti pri njej naveden izvor parodiranega dela.

22 Te razlage ne omaja sobesedilo člena 5(3)(k) Direktive 2001/29, ki določa izjemo od pravic iz členov 2 in 3 te direktive in ki ga je treba zato razlagati ozko (glej v tem smislu sodbo ACI Adam in drugi, EU:C:2014:254, točka 23).

23 Razlaga pojma parodije mora namreč vsekakor omogočati ohranitev polnega učinka tako določene izjeme in spoštovati njen cilj (glej v tem smislu sodbo Football Association Premier League in drugi, C-403/08 in C-429/08, EU:C:2011:631, točka 163).

24 To, da člen 5(3)(k) Direktive 2001/29 pomeni izjemo, torej ne povzroči zmanjšanja področja uporabe te določbe s pogoji, kakršni so tisti iz točke 21 te sodbe, ki ne izvirajo niti iz običajnega pomena izraza „parodija“ v vsakodnevnem jeziku niti iz besedila te določbe.

25 Glede cilja iz člena 5(3)(k) Direktive 2001/29 je treba opozoriti na splošne cilje te direktive, med katere spada, kot je navedeno v njeni uvodni izjavi 3, cilj izvedbe usklajevanja, ki bi pomagalo uresničevati štiri svoboščine notranjega trga in je povezano s spoštovanjem temeljnih pravnih načel, zlasti lastnine, vključno z intelektualno lastnino, ter s svobodo izražanja in javnim interesom. Ni pa sporno, da je parodija primeren način za izražanje mnenja.

26 Poleg tega so, kot je razvidno iz uvodne izjave 31 Direktive 2001/29, izjeme od pravic iz členov 2 in 3 te direktive, ki jih določa njen člen 5, namenjene ohranjanju „pravičnega ravnotežja“ zlasti med pravicami in interesi avtorjev na eni strani in pravicami in interesi uporabnikov varovanih predmetov na drugi strani (glej v tem smislu sodbi Padawan, EU:C:2010:620, točka 43, in Painer, C-145/10, EU:C:2011:798, točka 132).

27 Iz tega je razvidno, da je treba pri uporabi izjeme za parodijo v smislu člena 5(3)(k) Direktive 2001/29 v konkretnem primeru spoštovati pravično ravnotežje med interesi in pravicami oseb iz členov 2 in 3 te direktive na eni strani in svobodo izražanja uporabnika varovanega dela, ki se sklicuje na izjemo za parodijo v smislu tega člena 5(3)(k), na drugi.

28 Pri preverjanju, ali se v konkretnem položaju pri uporabi izjeme za parodijo v smislu člena 5(3)(k) Direktive 2001/29 spoštuje to pravično ravnotežje, je treba upoštevati vse okoliščine obravnavanega primera.

29 Glede spora, o katerem odloča predložitveno sodišče, je treba tako poudariti, da Vandersteen in drugi menijo, da ker so na zadevni risbi v postopku v glavni stvari liki, ki v izvirnem delu lovijo vržene kovance, nadomeščeni z burko pokritimi in temnopoltimi osebami, ta risba nosi diskriminatorno sporočilo, zaradi česar naj bi se izvirno delo povezovalo s takim sporočilom.

30 Če je dejansko tako, kar mora presoditi predložitveno sodišče, je treba opozoriti na pomen načela prepovedi diskriminacije na podlagi rase, barve ali narodnosti, kakor je bilo konkretizirano z Direktivo Sveta 2000/43/ES z dne 29. junija 2000 o izvajanju načela enakega obravnavanja oseb ne glede na raso ali narodnost (UL, posebna izdaja v slovenščini, poglavje 20, zvezek 1, str. 23) in potrjeno med drugim s členom 21(1) Listine Evropske unije o temeljnih pravicah.

31 V teh okoliščinah pa imajo imetniki pravic iz členov 2 in 3 Direktive 2001/29, kot so Vandersteen in drugi, načeloma legitimen interes, da se varovano delo ne povezuje s takim sporočilom.

32 Predložitveno sodišče mora zato ob upoštevanju vseh okoliščin zadeve v glavni stvari presoditi, ali se pri uporabi izjeme za parodijo v smislu člena 5(3)(k) Direktive 2001/29 – če so pri zadevni risbi v postopku v glavni stvari podane bistvene značilnosti, navedene v točki 20 te sodbe – spoštuje pravično ravnotežje, omenjeno v točki 27 te sodbe.

33 Na drugo in tretje vprašanje je treba zato odgovoriti, da je treba člen 5(3)(k) Direktive 2001/29 razlagati tako, da sta bistveni značilnosti parodije, prvič, da spominja na obstoječe delo, hkrati pa se od njega zaznavno razlikuje, in drugič, da ustvarja humor ali posmeh. Pojem „parodija“ v smislu te določbe ni odvisen od pogojev, v skladu s katerimi bi morala parodija kazati lastno izvirnost poleg tiste v zvezi z odražanjem zaznavnih razlik v primerjavi s parodiranim izvirnim delom, bi jo moralo biti razumno mogoče pripisati osebi, ki ni avtor samega izvirnega dela, bi se morala nanašati na samo izvirno delo ali bi moral biti pri njej naveden izvor parodiranega dela.

34 Pri uporabi izjeme za parodijo v smislu člena 5(3)(k) Direktive 2001/29 v konkretnem položaju pa je treba spoštovati pravično ravnotežje med interesi in pravicami oseb iz členov 2 in 3 te direktive na eni strani in svobodo izražanja uporabnika varovanega dela, ki se sklicuje na izjemo za parodijo v smislu tega člena 5(3)(k), na drugi.

35 Predložitveno sodišče mora ob upoštevanju vseh okoliščin zadeve v glavni stvari presoditi, ali se pri uporabi izjeme za parodijo v smislu člena 5(3)(k) Direktive 2001/29 – če so pri zadevni risbi v postopku v glavni stvari podane navedene bistvene značilnosti parodije – spoštuje to pravično ravnotežje.

Stroški

36 Ker je ta postopek za stranke v postopku v glavni stvari ena od stopenj v postopku pred predložitvenim sodiščem, to odloči o stroških. Stroški za predložitev stališč Sodišču, ki niso stroški omenjenih strank, se ne povrnejo.

Iz teh razlogov je Sodišče (veliki senat) razsodilo:

1. **Člen 5(3)(k) Direktive 2001/29/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 22. maja 2001 o usklajevanju določenih vidikov avtorske in sorodnih pravic v informacijski družbi je treba razlagati tako, da je pojem „parodija“ iz te določbe samostojen pojem prava Unije.**

2. **Člen 5(3)(k) Direktive 2001/29 je treba razlagati tako, da sta bistveni značilnosti parodije, prvič, da spominja na obstoječe delo, hkrati pa se od njega zaznavno razlikuje, in drugič, da ustvarja humor ali posmeh. Pojem „parodija“ v smislu te določbe ni odvisen od pogojev, v skladu s katerimi bi morala parodija kazati lastno izvirnost poleg tiste v zvezi**

z odražanjem zaznavnih razlik v primerjavi s parodiranim izvirnim delom, bi jo moralo biti razumno mogoče pripisati osebi, ki ni avtor samega izvirnega dela, bi se morala nanašati na samo izvirno delo ali bi moral biti pri njej naveden izvor parodiranega dela.

Pri uporabi izjeme za parodijo v smislu člena 5(3)(k) Direktive 2001/29 v konkretnem položaju pa je treba spoštovati pravično ravnotežje med interesi in pravicami oseb iz členov 2 in 3 te direktive na eni strani in svobodo izražanja uporabnika varovanega dela, ki se sklicuje na izjemo za parodijo v smislu tega člena 5(3)(k), na drugi.

Predložitveno sodišče mora ob upoštevanju vseh okoliščin zadeve v glavni stvari presoditi, ali se pri uporabi izjeme za parodijo v smislu člena 5(3)(k) Direktive 2001/29 – če so pri zadevni risbi v postopku v glavni stvari podane navedene bistvene značilnosti parodije – spoštuje to pravično ravnotežje.

Podpisi